مسلسل: ۱۸۱۳۴
اسفند ۱۴۰۰

نگاه جمهوری اسلامی ایران به موضوع ایرانیان خارج از کشور با تکیه بر بیانات مقام معظم رهبری و سیاست‌های کلی ابلاغی

دفتر مطالعات سیاسی

مرکز پژوهش‌ها
مجلس شورای اسلامی

شناسنامه گزارش

شماره مسلسل: ۱۸۱۳۴
کد موضوعی: ۲۶۰

عنوان گزارش: نگاه جمهوری اسلامی ایران به موضوع ایرانیان خارج از کشور با تکیه بر بیانات مقام معظم رهبری و سیاست‌های کلی ابلاغی

نام دفتر: مطالعات سیاسی
تهیه و تدوین: فرزانه مصطفی جوکار
ناظران علمی: مهدی امیری، مصطفی محمدی رمضانی
ویراستار تخصصی: ـــــ
ویراستار ادبی: ـــــ

واژه‌های کلیدی:
۱. رهبر معظم انقلاب
۲. ایرانیان خارج از کشور
۳. اسناد بالادستی
۴. اقتصاد
۵. فرهنگ

تاریخ انتشار: ۱۴۰۰/۱۲/۲۲

به نام خدا

فهرست مطالب

چکیده..... ۱

مقدمه..... ۳

۱. اهمیت موضوع ایرانیان خارج از کشور برای جمهوری اسلامی ایران..... ٤

۲. مؤلفه‌های بیانات مقام معظم رهبری درباره موضوع ایرانیان خارج از کشور..... ٦

۲-۱. پرهیز از نگاه تقلیل‌گرایانه ۷

۲-۲. پرهیز از نگاه امنیت‌محور ۸

۲-۳. اهتمام به امور ایرانیان ساکن خارج از کشور ۸

۲-۴. ضرورت حمایت حقوقی و دیپلماتیک دولت از ایرانیان ساکن خارج از کشور ۹

۲-۵. توجه به مشارکت سیاسی ایرانیان ساکن خارج از کشور ۱۰

۲-۶. جذب مشارکت اقتصادی ایرانیان ساکن خارج از کشور ۱۱

۳. مؤلفه‌های سیاست‌های کلی ابلاغی درباره موضوع ایرانیان خارج از کشور..... ۱۱

۳-۱. حمایت از حقوق ایرانیان ساکن خارج از کشور در داخل ۱۱

۳-۲. توجه به ظرفیت‌های اقتصادی ایرانیان ساکن خارج از کشور ۱۲

۳-۳. توجه به ظرفیت‌های فرهنگی ایرانیان ساکن خارج از کشور در راستای تقویت فرهنگ ایرانی ـ اسلامی ۱۳

۳-۴. ضرورت توجه به مشارکت علمی ایرانیان مقیم خارج از کشور ۱۵

۴ . خلاصه محتوا بیانات مقام معظم رهبری با سیاست‌های کلی ابلاغی درباره موضوع ایرانیان خارج از کشور..... ۱٦

جمع‌بندی..... ۱۸

نگاه جمهوری اسلامی ایران به موضوع ایرانیان خارج از کشور با تکیه بر بیانات مقام معظم رهبری و سیاست‌های کلی ابلاغی

چکیده

• طبق آمار سال ۱۳۹۹ «دبیرخانه شورای عالی امور ایرانیان خارج از کشور» تعداد ۴,۰۳۷,۲۵۸ ایرانی در خارج از مرزهای کشور اقامت دارند. شهروندان ایرانی مقیم خارج از کشور که در گفتمان سیاستگذاری جمهوری اسلامی ایران از آنها به‌عنوان «ایرانیان خارج از کشور» یاد می‌شود، ازجمله موضوعات مورد توجه مقام معظم رهبری بوده است. لذا همواره حمایت از ایرانیان ساکن خارج و تقویت ارتباطات علمی، اقتصادی و فرهنگی آنان با سرزمین مادری ملاحظه‌ای مهم در رابطه با منافع ملی کشور محسوب می‌شود.

• اگرچه تاکنون سیاست و قانون اختصاصی در رابطه با ایرانیان خارج از کشور تدوین نشده، اما به‌صورت پراکنده در قوانین، سیاست‌های کلان ابلاغی و سخنان تصمیم‌گیران کشور به آن پرداخته شده است. به‌عنوان نمونه «قانون برنامه پنج‌ساله ششم توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی جمهوری اسلامی ایران (۱۳۹۶ـ ۱۴۰۰)» در بند «ث» ماده (۱۰۵) بر ضرورت «حمایت همه‌جانبه از حقوق ایرانیان خارج از کشور و جلب مشارکت آنها در توسعه و پیشرفت کشور» تأکید می‌کند.

• موضوع ایرانیان خارج از کشور در بیانات حضرت آیت‌الله خامنه‌ای مورد توجه قرار گرفته است.

مؤلفه‌های رویکرد معظم‌له درباره این گروه از شهروندان عبارتند از: **پرهیز از نگاه تقلیل‌گرایانه،**

پرهیز از نگاه امنیت‌محور، اهتمام به امور ایرانیان ساکن خارج از کشور، ضرورت حمایت حقوقی و دیپلماتیک دولت از ایرانیان خارج‌نشین، جذب مشارکت اقتصادی ایرانیان مقیم خارج و توجه به مشارکت سیاسی آنها.

- سیاست‌های کلی ابلاغی برنامه‌های چهارم، پنجم و ششم توسعه، سیاست‌های کلی جمعیت و سیاست‌های کلی علم و فناوری هم به موضوع ایرانیان خارج از کشور پرداخته‌اند. **مؤلفه‌های سیاست‌های کلی ابلاغی** درباره موضوع ایرانیان خارج از کشور عبارتند از: **حمایت از حقوق ایرانیان ساکن خارج در داخل کشور، توجه به ظرفیت‌های اقتصادی شهروندان ایرانی ساکن خارج، توجه به ظرفیت‌های فرهنگی ایرانیان خارج‌نشین در راستای تقویت فرهنگ ایرانی ـ اسلامی و توجه به مشارکت علمی ایرانیان ساکن خارج در وطن**.
- نگاه غالب در بیانات حضرت آیت‌الله خامنه‌ای به موضوع ایرانیان مقیم خارج، نگاهی حمایت‌گرایانه مبتنی‌بر حمایت از حقوق ایرانیان خارج‌نشین در داخل و خارج از کشور است. سیاست‌های کلی ابلاغی هم به‌صورت غالب نگاه فرصت‌محور مبتنی‌بر جذب مشارکت اقتصادی شهروندان ایرانی مقیم خارج در داخل کشور با هدف کمک به توسعه وطن را دنبال می‌کنند. ضمن اینکه در این حوزه از فرصت‌های قابل توجه در رابطه با ظرفیت‌های ایرانیان ساکن خارج برای حفظ هویت اسلامی ـ ایرانی غافل نیستند.
- به‌نظر می‌رسد **نگاه مقام معظم رهبری و سیاست‌های کلی ابلاغی به مسئله ایرانیان مقیم خارج از کشور فراقوه‌ای است** و پیگیری این موضوع را منحصر به یک قوه خاص نمی‌دانند.

مقدمه

جمهوری اسلامی ایران همچون دیگر کشورها، با موضوع مهاجرت و سکونت شهروندان خود در دیگر کشورها مواجه است. شهروندان ایرانی مقیم خارج از کشور که در گفتمان سیاستگذاری جمهوری اسلامی ایران از آنها به‌عنوان «ایرانیان خارج از کشور» یاد می‌شود، ازجمله موضوعات مورد توجه مقام معظم رهبری و دولت‌ها در مقاطع مختلف بوده‌اند. در همین راستا هم، دولت سیزدهم از زمان آغاز به‌کار، مسئله ایرانیان مقیم خارج را در دستور کار خود قرار داده است. لذا همواره حمایت از ایرانیان ساکن خارج از کشور و تقویت ارتباطات علمی، اقتصادی و فرهنگی آنان با سرزمین مادری ملاحظه‌ای مهم در رابطه با منافع ملی کشور بوده که با دستور رئیس‌جمهور محترم، دکتر سیدابراهیم رئیسی، در چارچوب تدوین پیش‌نویس لایحه پیشنهادی قانون جامع ایرانیان خارج از کشور به‌طور جدی دنبال می‌شود، البته مسئله ایرانیان ساکن خارج در اسناد مختلف بالادستی ازجمله سیاست‌های کلی ابلاغی برنامه‌های چهارم، پنجم و ششم توسعه، سیاست‌های کلی جمعیت و سیاست‌های کلی علم و فناوری هم مورد اشاره قرار گرفته است. ضمن اینکه مقام معظم رهبری، حضرت آیت‌الله خامنه‌ای (مدظله) به‌عنوان عالی‌ترین مقام کشور در سال‌های گذشته در برخی بیانات خود بر ضرورت توجه به موضوع ایرانیان مقیم خارج از کشور تأکید داشته‌اند. لذا گزارش حاضر تلاش می‌کند ضمن بررسی بیانات رهبر فرهیخته انقلاب اسلامی و سیاست‌های کلی ابلاغی مذکور، با شناخت مؤلفه‌های مورد نظر ایشان و سیاست‌های کلی در رابطه با موضوع ایرانیان مقیم خارج از کشور، مقامات و نهادهای مسئول در حوزه تدوین پیش‌نویس لایحه قانون جامع ایرانیان خارج از کشور را یاری کند.

۱. اهمیت موضوع ایرانیان خارج از کشور برای جمهوری اسلامی ایران

در دهه نخست انقلاب اسلامی برخی چالش‌ها ازجمله جنگ تحمیلی، فرصت توجه به موضوع مهاجرت و سکونت شهروندان در خارج از کشور را از نظام جمهوری اسلامی سلب کرده بود، ولی بعد از پایان جنگ هشت‌ساله، به‌تدریج ایرانیان مقیم خارج به یکی از مسائل مورد توجه دولت‌ها تبدیل شدند. توجه بیشتر به این موضوع و تعامل بیشتر دولتمردان کشور با جامعه ایرانیان خارج‌نشین، آنها را به این نتیجه رساند که این گروه از شهروندان در عین اینکه می‌توانند در عرصه‌های مختلف علمی، مالی، تجاری و فرهنگی فرصت‌های مناسبی برای دولت و ملت ایران پدید آورند، هم‌زمان در بعضی از مسائل در داخل کشور با مشکلاتی مانند امنیت سرمایه‌گذاری، فعالیت کاری و حتی انجام امور خیریه روبه‌رو هستند. لذا از آن زمان دولت‌های مختلف تلاش کردند تا از طریق وضع سیاست‌های مختلف مسئله ایرانیان مقیم خارج از کشور را مدیریت و ارتباط آنان را با وطن تقویت کنند. تشکیل «شورای عالی امور ایرانیان خارج از کشور» در سال ۱۳۸۲ ازجمله این اقدامات بود تا امکان رسیدگی تخصصی به موضوع ایرانیان خارج‌نشین فراهم گردد.

اگرچه تاکنون سیاست و قانون اختصاصی در رابطه با این گروه از شهروندان تدوین نشده، اما بررسی‌های صورت‌گرفته در قوانین، سیاست‌های کلی ابلاغی و سخنان مقامات جمهوری اسلامی به‌وضوح اهمیت توجه به جوامع ایرانیان مقیم خارج را تأیید می‌کنند. اصل (۴۱) قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران با بیان اینکه «تابعیت کشور ایران حق مسلم هر فرد ایرانی است و دولت نمی‌تواند از هیچ ایرانی سلب تابعیت کند، مگر به درخواست خود او یا در صورتی که به تابعیت کشور دیگری درآید» به‌صورت ضمنی، بر رعایت حقوق شهروندان ایرانی خارج‌نشین

تأکید کرده است. «قانون برنامه پنج‌ساله ششم توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی جمهوری اسلامی ایران (۱۳۹۶ـ ۱۴۰۰)» در بند «ث» ماده (۱۰۵) بر ضرورت «حمایت همه‌جانبه از حقوق ایرانیان خارج از کشور و جلب مشارکت آنها در توسعه و پیشرفت کشور» تأکید می‌کند. به همین ترتیب در دیگر قوانین نظام جمهوری اسلامی ایران مانند قانون مدنی، قانون حمایت از خانواده (مصوب ۱۳۹۱)، قانون خدمت وظیفه عمومی، قانون تجارت و قانون امور گمرکی درباره تنظیم امور مرتبط با ایرانیان مقیم خارج احکامی وجود دارد.

علاوه بر اینها، حضرت آیت‌الله خامنه‌ای (مدظله) به‌عنوان عالی‌ترین مقام جمهوری اسلامی ایران در بیانات خود بر لزوم توجه به موضوع ایرانیان ساکن خارج از کشور تأکید داشته‌اند تا بدین ترتیب ارتباط ایرانیان مقیم خارج با سرزمین مادری تقویت و در چارچوب قانون مشکلات آنان مرتفع گردد. ضمن اینکه سیاست‌های کلی ابلاغی برنامه‌های چهارم، پنجم و ششم توسعه، سیاست‌های کلی جمعیت و سیاست‌های کلی علم و فناوری هم در ابعاد مختلف توجه به موضوع ایرانیان ساکن خارج از کشور را در نظر دارند.

طبق آمار سال ۱۳۹۹ «دبیرخانه شورای عالی امور ایرانیان خارج از کشور» تعداد ۴,۰۳۷,۲۵۸ ایرانی در خارج از مرزهای کشور اقامت دارند و آمریکا و اروپا میزبان بیشترین تعداد ایرانیان مقیم خارج هستند.[۱] لذا جمهوری اسلامی ایران با تعداد قابل توجهی از شهروندان دور از وطن مواجه است که عموماً عشق به میهن را در دل خود دارند.

«نهاد نمایندگی مقام معظم رهبری در امور دانشجویان ایرانی خارج از کشور» در یادداشتی اعلام کرده که «طبق شواهد، ایرانیان مهاجر قصد کنار گذاشتن فرهنگ و هویت

۱. دبیرخانه شورای عالی امور ایرانیان خارج از کشور (۱۳۹۹). آمار پراکندگی ایرانیان مقیم خارج از کشور: https://iranian.mfa.ir/files/mfairanian/Amar.pdf

اصیل خود در ازای جذب در جوامع میزبان را ندارند. ضمن اینکه اغلب ایرانیان با هر گرایش سیاسی و مذهبی در هر کجای جهان که حضور داشته‌اند، نشان داده‌اند که به وطن خود عشق می‌ورزند و در مورد مسائل داخلی و خارجی آن حساس هستند. حتی نسل‌های دوم و سوم ایرانیان مهاجری که در خارج از کشور به دنیا آمده و درک درستی از سرزمین مادری خود ندارند، به حفظ پیوندها و ارتباط با ایران بی‌توجه نیستند».[1]

با وجود این، تاکنون مطالعه جامعی از سوی نهادهای مسئول داخلی درباره وضعیت ایرانیان مقیم خارج از کشور ازجمله در حوزه تحصیلی و اشتغال انجام نشده و آمار و اطلاعات دقیقی در این باره در دسترس نیست، اما شواهد موجود درباره موفقیت‌های علمی و شغلی ایرانیان خارج‌نشین نشان می‌دهند که بخش قابل توجهی از آنها دارای توانمندی‌های چشمگیری در عرصه‌های علمی، مالی و کسب‌وکار هستند.

۲. مؤلفه‌های بیانات مقام معظم رهبری درباره موضوع ایرانیان خارج از کشور

با توجه به اهمیت موضوع، مسئله ایرانیان مقیم خارج از کشور ازجمله مسائل مورد توجه مقام معظم رهبری بوده است. بررسی‌های صورت‌گرفته نشان می‌دهد که نکات مورد تأکید در بیانات ایشان، به‌صورت جامع و دقیق مسائل و مشکلات مرتبط با جامعه ایرانیان مقیم خارج را مورد توجه قرار داده است. به‌طور کلی بیانات حضرت آیت‌الله خامنه‌ای در موضوع ایرانیان خارج‌نشین بر چند مؤلفه متمرکز است:

---

۱. نهاد نمایندگی مقام معظم رهبری در امور دانشجویان ایرانی خارج از کشور (۱۴۰۰)، اثرات جمعیت مهاجران ایرانی خارج از کشور بر سیاست‌های جمهوری اسلامی:
https://b2n.ir/m04470

۱-۲. پرهیز از نگاه تقلیل‌گرایانه

یکی از آفاتی که در طول سال‌های گذشته دامنگیر سیاست‌های مرتبط با مسئله ایرانیان ساکن خارج از کشور بوده، نگاه تقلیل‌گرایانه به این گروه از شهروندان است. در این نگاه، عمدتاً ایرانیان ساکن کشورهای غربی، قشر تحصیلکرده و دارای سرمایه مورد توجه قرار می‌گیرند. درحالی که مهاجران ایرانی مقیم خارج در تعداد زیادی از کشورهای جهان پراکنده هستند و همگی آنان لزوماً از طبقات تحصیلکرده و سرمایه‌دار نیستند. با این حال شکی نیست که آنها به‌عنوان شهروندان ایرانی، از حقوق و اهمیت یکسان با دیگر گروه ایرانیان مقیم خارج برخوردار هستند. حضرت آیت‌الله خامنه‌ای در بیانات بهمن‌ماه سال ۱۳۷۶ صراحتاً اهمیت توجه به همه ایرانیان مقیم خارج و نه گروهی خاص را مطرح نموده و فرموده‌اند: «به‌نظر من در مورد اتباع ایرانی مقیم کشورهای دیگر کمی کوتاه می‌آییم، یعنی آن حساسیت لازم را به خرج نمی‌دهیم. این مسئله آبروی ماست. باید در این زمینه بنشینید و برنامه‌ریزی کنید. کاری هم نداشته باشید که انقلابی است یا انقلابی نیست. فرقی نمی‌کند ایرانی است. در حوزه کاری خودتان هر جا مشاهده کردید که یک ایرانی مشکلی پیدا کرده که با دولت طرف است و تحت تعقیب قرار می‌گیرد، آن وقت شما جدا وارد شوید...».[۱] بدین ترتیب ایشان هرگونه نگاه تقلیل‌گرایانه نسبت به شهروندان ایرانی مقیم خارج در سراسر جهان را رد می‌کنند.

---

۱. شریف‌زاده، مرجان (۱۴۰۰). حمایت همه‌جانبه از حقوق ایرانیان خارج از کشور. خبرگزاری صدا و سیما: https://b2n.ir/h55682

۲-۲. پرهیز از نگاه امنیت‌محور

طی سال‌های گذشته پروژه «ایران‌هراسی» به‌شدت ازسوی دشمنان و معاندین جمهوری اسلامی ایران دنبال شده است. در بخشی از این رویکرد خصمانه، دشمنان تلاش دارند تا به ایرانیان ساکن خارج از کشور القا کنند که در صورت ورود به ایران با مشکلات امنیتی و دستگیری ازسوی مقامات قضایی جمهوری اسلامی ایران مواجه خواهند شد. این درحالی است که تعداد بسیار اندکی از ایرانیان خارج‌نشین دارای مشکلات امنیتی هستند و باقی گروه شهروندان مقیم خارج هیچ‌گونه مشکل امنیتی برای ورود و خروج ندارند. فضاسازی معاندین علیه جمهوری اسلامی ایران درحالی صورت می‌گیرد که رهبر معظم انقلاب اسلامی در سخنان خود از هرگونه نگاه امنیتی به مسئله ایرانیان ساکن خارج از کشور اجتناب کرده‌اند. در بیانات سال ۱۳۷۶ ایشان ضمن تأکید بر اهمیت ارتباط با ایرانیان مقیم خارج، متذکر شدند که «کاری هم نداشته باشید که انقلابی است یا انقلابی نیست. فرقی نمی‌کند، ایرانی است...».[۱] درواقع به‌نظر می‌رسد از نگاه ایشان، صرف ایرانی بودن (به غیر از افراد معاند و علیه نظام که تعداد بالایی نیستند) برای رسیدگی به امور شهروندان مقیم خارج کفایت می‌کند و مسئولین امر نیز باید همین نگاه را نسبت به ایرانیان مقیم خارج داشته باشند.

۲-۳. اهتمام به امور ایرانیان ساکن خارج از کشور

ایرانیان مقیم خارج، شهروندان و در عین حال سفیران جمهوری اسلامی ایران در خارج از مرزهای کشور محسوب می‌شوند. بنابراین ضرورت دارد که دولت‌ها همچون شهروندان داخل

---

۱. شریف زاده، مرجان (۱۴۰۰). حمایت همه جانبه از حقوق ایرانیان خارج از کشور. خبرگزاری صدا و سیما: https://b2n.ir/h55682

کشور امور مرتبط با ایرانیان خارج‌نشین را پیگیری کنند، اما طی سال‌های گذشته مسئله ایرانیان ساکن خارج به‌صورت جدی مورد توجه دولت‌ها قرار نگرفته و حتی در برخی از موارد نیز به امور آنان کم‌توجهی شده است. این درحالی است که رهبر معظم انقلاب اسلامی در بیانات سال ۱۳۷۶ نسبت به پرهیز از کوتاهی درباره ایرانیان مقیم خارج و لزوم توجه به آنان هشدار داده و فرموده‌اند: «به‌نظر من در مورد اتباع ایرانی مقیم کشورهای دیگر کمی کوتاه می‌آییم، یعنی آن حساسیت لازم را به خرج نمی‌دهیم. این مسئله آبروی ماست».[۱] معظم‌له سال ۱۳۹۴ در حرم مطهر رضوی اظهار داشتند: « معروفی بالاتر از ایجاد نظام اسلامی و حفظ نظام اسلامی نداریم؛ هر کسی که در این راه تلاش کند، آمر به معروف است؛ حفظ عزّت و آبروی ملّت ایران، بزرگ‌ترین معروف است».[۲] در همین چارچوب می‌توان گفت که اهمیت ایرانیان ساکن خارج برای رهبر معظم انقلاب به حدی است که آنها را جزئی از آبروی کشور می‌دانند.

۴-۲. ضرورت حمایت حقوقی و دیپلماتیک دولت از ایرانیان ساکن خارج از کشور

ایرانیان مقیم خارج با مشکلات حقوقی مختلفی در حوزه‌های تابعیت، اقامت، امور مالیاتی، گذرنامه، عبور از مرزها و زندان در کشورهای مقصد مواجه هستند. جمهوری اسلامی ایران به‌عنوان حامی حقوق شهروندان ایرانی، تلاش می‌کند تا حمایت‌های لازم را برای حل مشکلات این گروه از شهروندان ساکن خارج ارائه دهد. سال ۱۳۷۶ حضرت آیت‌الله خامنه‌ای (مدظله) در بیانات خود بر ضرورت پیگیری مشکلات ایرانیان مقیم خارج ازسوی

---

۱. شریف‌زاده، مرجان (۱٤۰۰). حمایت همه‌جانبه از حقوق ایرانیان خارج از کشور. خبرگزاری صدا و سیما: https://b2n.ir/h55682

۲. بیانات مقام معظم رهبری در حرم مطهر رضوی (۱ فروردین ۱۳۹٤). دفتر حفظ و نشر آثار آیت‌الله العظمی خامنه‌ای: https://farsi.khamenei.ir/newspart-index?tid=2795

دولت تأکید نموده و در این رابطه فرموده‌اند: «در حوزه کاری خودتان هرجا مشاهده کردید که یک ایرانی مشکلی پیدا کرده که با دولت طرف است و تحت تعقیب قرار می‌گیرد، آن وقت شما جدا وارد شوید. همه دیپلماسی کشور ـ حتی ـ بیشتر از دیپلماسی کشور را به‌کار بگیرند. گاهی ما مبادلات داریم. خرید و فروش داریم، دادوستد می‌شود. همه اینها را بگذارید که از تبعه ایرانی دفاع بکنید».[۱] در حقیقت ایشان بر استفاده از همه ظرفیت‌های موجود در روابط، حتی بالاتر از دیپلماسی تأکید نموده‌اند.

۵-۲. توجه به مشارکت سیاسی ایرانیان ساکن خارج از کشور

رهبر معظم انقلاب اسلامی طی سخنرانی تلویزیونی خود به مناسبت برگزاری انتخابات ریاست‌جمهوری در ۲۶ خردادماه ۱۴۰۰ با اشاره به برخی گزارش‌ها مبنی‌بر مهیا نشدن آمادگی‌های لازم برای برگزاری انتخابات در خارج از کشور فرمودند: «وزارت‌های امور خارجه و کشور با توجه به کمبود وقت آمادگی‌های لازم را هرچه سریع‌تر فراهم کنند».[۲] درواقع ایشان ضمن توجه به ضرورت حمایت از حقوق ایرانیان مقیم خارج در دیگر کشورها، بر حمایت از حقوق شهروندی آنان در داخل کشور ازجمله حق شرکت در انتخابات توجه دارند.

---

۱. شریف زاده، مرجان (۱٤۰۰). حمایت همه جانبه از حقوق ایرانیان خارج از کشور. خبرگزاری صدا و سیما: https://b2n.ir/h55682

۲. سخنرانی تلویزیونی رهبر معظم انقلاب اسلامی در آستانه انتخابات ریاست جمهوری و شوراها (۲۶ خرداد ۱۴۰۰). پایگاه اطلاع‌رسانی دفتر مقام معظم رهبری: https://www.leader.ir/fa/content/25024/www.leader.ir

۶-۲. جذب مشارکت اقتصادی ایرانیان ساکن خارج از کشور

در جمهوری اسلامی ایران نیز یکی از اولویت‌های جذب و ارتباط با جوامع ایرانی خارج‌نشین، موضوعات اقتصادی است. ایرانیان مقیم خارج می‌توانند ظرفیت‌های قابل توجهی برای ورود ارز به کشور از راه‌هایی مانند سرمایه‌گذاری‌های مستقیم در پروژه‌های داخلی و کمک به راه‌اندازی مشاغل جدید داشته باشند. این مسئله ازجمله موضوعات مورد توجه مقام معظم رهبری است. ایشان در اردیبهشت‌ماه سال ۱۳۸۷ طی دیدار با اعضای هیئت دولت (پس از جلسه ویژه هیئت دولت در شیراز) «جذب سرمایه‌های ایرانیان علاقه‌مند به وطن ازجمله جذب فعالان اقتصادی استان فارس در کشورهای مجاور» را ضروری و مفید خواندند و این اقدام را موجب رونق فعالیت‌های صنعتی در استان برشمردند.[۱]

۳. مؤلفه‌های سیاست‌های کلی ابلاغی درباره موضوع ایرانیان خارج از کشور

۳-۱. حمایت از حقوق ایرانیان ساکن خارج از کشور در داخل

اهمیت مسئله رعایت حقوق شهروندی ایرانیان خارج‌نشین در داخل کشور ازجمله امکان مشارکت آنان در انتخابات سراسری و نقش‌آفرینی در توسعه ملی کشور، در سیاست‌های کلی برنامه‌های چهارم و پنجم توسعه مورد اشاره قرار گرفته است. در همین چارچوب، بند (۳۳) سیاست‌های کلی ابلاغی برنامه چهارم توسعه و بند (۴۳) سیاست‌های کلی ابلاغی برنامه پنجم توسعه بر اهمیت حمایت از حقوق ایرانیان خارج از کشور و تسهیل

---

۱. بیانات حضرت آیت الله خامنه‌ای در دیدار اعضای هیأت دولت (۱۸ اردیبهشت ۱۳۸۷). پایگاه اطلاع‌رسانی دفتر مقام معظم رهبری: https://b2n.ir/j87728

مشارکت آنان در توسعه ملی تأکید می‌کنند.[۱،۲]

۲-۳. توجه به ظرفیت‌های اقتصادی ایرانیان ساکن خارج از کشور

در بُعد اقتصادی جوامع دور از وطن از ظرفیت‌های قابل توجهی برای سرمایه‌گذاری، ورود ارز، گردشگری و راه‌اندازی کسب‌وکار در کشور مبدأ برخوردار هستند. به همین سبب رویکرد دولت‌ها نسبت به جوامع خارج‌نشین خود، با اولویت نگاه اقتصادی همراه است.

اهمیت اقتصادی ارتباط با جوامع ایرانی خارج‌نشین، در سیاست‌های کلی ابلاغی برنامه ششم توسعه و سیاست‌های کلی جمعیت صراحتاً و به کرات مورد اشاره قرار گرفته است. محورهای اصلی مورد توجه در این سیاست‌ها مبتنی‌بر «تشویق ایرانیان خارج از کشور برای حضور و سرمایه‌گذاری»،[۳] «ایجاد زمینه‌های لازم در جهت جلب سرمایه»،[۴] «جذب سرمایه ایرانیان خارج از کشور و سرمایه‌گذاران خارجی با ایجاد انگیزه و مشوق‌های لازم»[۵] است. علاوه بر اینها، در بند (۲۲) سیاست‌های کلی «اقتصاد مقاومتی»، دولت مکلف شده است که برای تحقق سیاست‌های کلی اقتصاد مقاومتی با هماهنگ‌سازی و بسیج پویای همه امکانات کشور اقداماتی ازجمله «شناسایی و به‌کارگیری ظرفیت‌های علمی، فنی و اقتصادی

---

۱. ابلاغ سیاست‌های کلی برنامه چهارم (۱۳۸۲). دفتر حفظ و نشر آیت‌الله العظمی خامنه‌ای:
https://farsi.khamenei.ir/news-content?id=37764

۲. ابلاغ سیاست‌های کلی برنامه پنجم توسعه (۱۳۸۷). دفتر حفظ و نشر آیت‌الله العظمی خامنه‌ای:
https://farsi.khamenei.ir/news-content?id=5389

۳. بند دوازدهم «سیاست‌های کلی جمعیت» ابلاغی از سوی مقام معظم رهبری در اردیبهشت‌ماه سال ۱۳۹۳ (به‌روزرسانی ۱۳۹۸/۰۲/۲۹)

٤. بند «٦٢» سیاست‌های کلی برنامه ششم توسعه ابلاغی از سوی مقام معظم رهبری.

۵. بند «۸» سیاست‌های کلی برنامه ششم توسعه ابلاغی از سوی مقام معظم رهبری.

برای دسترسی به توان آفندی و اقدامات مناسب» را انجام دهد.[۱] با توجه به اینکه ایرانیان مقیم خارج هم بخشی از ظرفیت‌های علمی و اقتصادی کشور هستند، می‌توان چنین استنباط کرد که به‌صورت تلویحی بند (۲۲) سیاست‌های ابلاغی اقتصاد مقاومتی، ایرانیان ساکن خارج را هم در برمی‌گیرد.

۳-۳. توجه به ظرفیت‌های فرهنگی ایرانیان ساکن خارج از کشور در راستای تقویت فرهنگ ایرانی ـ اسلامی

هویت، زبان و دین سه مؤلفه مهم فرهنگی در حفظ روابط جوامع دور از وطن با سرزمین مادری هستند. غفلت دولت‌ها از سیاستگذاری در این حوزه برای شهروندان مقیم خارج، سبب گسست فرهنگی جوامع شهروندان خارج‌نشین با وطن و درنهایت شکاف میان کشور مبدأ با شهروندان خارج‌نشین می‌گردد. به همین سبب مسائل فرهنگی ازجمله آموزش زبان و فرهنگ و نیز آموزش دینی از محورهای اصلی مورد توجه در سیاستگذاری‌ها و قانونگذاری‌های دولت‌ها برای جامعه شهروندان مقیم خارج است. بر همین اساس هم دولت‌ها اقدامات مختلفی همچون برگزاری کلاس‌های آموزش زبان مادری به‌ویژه برای نسل‌های دوم و سوم شهروندان دور از وطن، برگزاری اردوهای تابستانه برای جوانان خانواده‌های مقیم خارج جهت سفر به وطن و آشنایی با فرهنگ و تاریخ آن را به‌منظور حفظ ارتباط فرهنگی میهن با جوامع شهروندان ساکن خارج در دستور کار قرار می‌دهند.

در نظام جمهوری اسلامی ایران و از نگاه حضرت آیت الله خامنه‌ای (مدظله)، اهمیت

---

۱. سیاست‌های کلی اقتصاد مقاومتی (۱۳۹۲). پایگاه اطلاع‌رسانی دفتر مقام معظم رهبری: https://www.leader.ir/fa/content/11480/

فرهنگ به‌حدی است که ایشان سال ۱۳۹۲ در دیدار با اعضای شورای عالی انقلاب فرهنگی فرموده‌اند: «همه چیز مترتّب بر فرهنگ است. فرهنگ حاشیه و ذیلِ اقتصاد نیست، حاشیه و ذیلِ سیاست نیست، اقتصاد و سیاست حاشیه و ذیل بر فرهنگند».[۱] به همین سبب، مسئله حفظ هویت و فرهنگ ایرانی و اسلامی در میان ایرانیان مقیم خارج یکی از موضوعات مهم مورد توجه در سیاست‌های کلی ابلاغی برنامه‌های چهارم و پنجم توسعه و سیاست‌های کلی جمعیت است. به‌طور کلی، سیاست‌های مذکور در زمینه موضوعات فرهنگی مرتبط با ایرانیان ساکن در خارج از کشور بر «تقویت مؤلفه‌های هویت‌بخش ملی (ایرانی، اسلامی، انقلابی)»، «ارتقای وفاق و همگرایی اجتماعی در پهنه سرزمینی به‌ویژه در میان مرزنشینان و ایرانیان خارج از کشور»،[۲] «تقویت هویت اسلامی و ایرانی ایرانیان خارج از کشور»[۳]، «کمک به ترویج زبان فارسی در میان آنان»،[۴] «کمک به ترویج خط و زبان فارسی در میان آنان»[۵] تأکید می‌کنند.

حضرت آیت‌الله خامنه‌ای در دیدار با اعضای دومین مجمع بین‌المللی زبان فارسی در سال ۱۳۷۷ زبان فارسی را به‌عنوان یکی از ارکان هویت ملی مردم ایران برشمردند و فرموده‌اند: « اکنون زبان فارسی بهترین حامل و رسانه برای معارف، افکار، نوآوری و تمدن عمیق اسلامی محسوب می‌شود و بر این اساس وظیفه ما در قبال زبان فارسی بسیار

---

۱. بیانات مقام معظم رهبری در دیدار با اعضای شورای عالی انقلاب فرهنگی (۱۹ آذر ۱۳۹۲). دفتر حفظ و نشر آثار آیت‌الله العظمی خامنه‌ای: https://farsi.khamenei.ir/newspart-index?tid=2181

۲. بند سیزدهم «سیاست‌های کلی جمعیت» ابلاغی از سوی مقام معظم رهبری در اردیبهشت‌ماه سال ۱۳۹۳ (به‌روزرسانی ۱۳۹۸/۰۲/۲۹)

۳. بند (۳۳) سیاست‌های کلی برنامه چهارم توسعه ابلاغی از مقام معظم رهبری، بند (٤۳) سیاست‌های کلی برنامه پنجم توسعه ابلاغی از مقام معظم رهبری.

٤. بند (۳۳) سیاست‌های کلی برنامه چهارم توسعه ابلاغی از مقام معظم رهبری.

۵. بند (٤۳) سیاست‌های کلی برنامه پنجم توسعه ابلاغی از مقام معظم رهبری.

سنگین است... ارتباط و تبادل فرهنگ‌ها با یکدیگر برای ملت‌های صاحب فرهنگ، بسیار ارزشمند و گرانبهاست و این همه ایجاب می‌کند که فارسی‌زبانان و همه کسانی که ارزش و اهمیت تاریخی و فرهنگی زبان فارسی را می‌دانند، برای ترویج و گسترش آن تلاش کنند». [۱] در همین راستا به‌درستی یکی از جوامع هدف مورد توجه در سیاست‌های کلی برنامه‌های چهارم و پنجم توسعه و نیز سیاست‌های کلی جمعیت، جامعه ایرانیان ساکن خارج از کشور هستند. به‌ویژه اینکه نسل‌های دوم و سوم این جوامع به‌سبب دوری از وطن، آشنایی کمتری نسبت به زبان فارسی دارند. درحالی که زبان یکی از ارکان اصلی حفظ ارتباط هر شهروند با میهن است.

۴-۳. ضرورت توجه به مشارکت علمی ایرانیان مقیم خارج از کشور

استفاده از ظرفیت‌ها و توان علمی ایرانیان مقیم خارج مسئله‌ای است که باید در سیاستگذاری و قانونگذاری‌های مرتبط با این گروه از شهروندان مورد توجه قرار گیرد تا بدین ترتیب بخشی از فرایند انتقال تخصص و دانش به داخل کشور از طریق ایرانیان ساکن خارج صورت گیرد. مسئله استفاده از ظرفیت‌های علمی و فنی ایرانیان خارج‌نشین در سیاست‌های کلی ابلاغی نیز مورد توجه و تأکید قرار گرفته است. «تشویق ایرانیان خارج از کشور برای حضور و سرمایه‌گذاری و بهره‌گیری از ظرفیت‌ها و توانایی‌های آنان»،[۲]

---

۱. بیانات حضرت آیت‌الله خامنه‌ای در دیدار اعضای دومین مجمع بین‌المللی زبان فارسی (۱۲ اسفند ۱۳۷۷). دفتر حفظ و نشر آثار آیت‌الله العظمی خامنه‌ای:
https://farsi.khamenei.ir/newspart-index?id=11454&nt=1&year=1377

۲. بند دوازدهم «سیاست‌های کلی جمعیت» ابلاغی از سوی مقام معظم رهبری در اردیبهشت‌ماه سال ۱۳۹۳ (به‌روزرسانی ۱۳۹۸/۰۲/۲۹)

«استفاده از ظرفیت‌های علمی و فنی ایرانیان مقیم خارج»[۱] و «ایجاد زمینه‌های لازم در جهت جلب سرمایه و توان علمی و تخصصی ایرانیان خارج از کشور»[۲] ابعاد اصلی مورد توجه در سیاست‌های کلی برنامه ششم توسعه، سیاست‌های کلی جمعیت و سیاست‌های کلی علم و فناوری هستند. طبق بند (۶۲) سیاست‌های کلی برنامه ششم توسعه به‌نظر می‌رسد کمک به «توسعه ملی و تأثیر بر سیاست‌های نظام سلطه در دفاع از منافع ملی» ازجمله اهداف اصلی در زمینه لزوم جذب توانمندی‌های علمی و تخصصی شهروندان ایرانی مقیم خارج از کشور است.

۴ . خلاصه محتوا بیانات مقام معظم رهبری با سیاست‌های کلی ابلاغی درباره موضوع ایرانیان خارج از کشور

طبق بررسی‌های صورت‌گرفته در بیانات حضرت آیت‌الله خامنه‌ای (مدظله) و سیاست‌های کلی ابلاغی (سیاست‌های کلی برنامه‌های چهارم، پنجم و ششم توسعه، سیاست‌های کلی جمعیت و سیاست‌های کلی علم و فناوری) دو نگاه کلی به موضوع ایرانیان خارج از کشور قابل شناسایی است:

- نگاه حمایت‌گرایانه: به‌طور ویژه مقام معظم رهبری در بیانات خود بر حمایت از حقوق ایرانیان خارج‌نشین در داخل و خارج از کشور تأکید دارند.
- نگاه فرصت‌محور: نگاه فرصت محور مبتنی‌بر جذب مشارکت اقتصادی شهروندان

۱. بند «۳» اصل (٦) «سیاست‌های کلی علم و فناوری» ابلاغ شده ازسوی حضرت آیت‌الله خامنه‌ای در شهریورماه ۱۳۹۳.
۲. بند «٦۲» سیاست‌های کلی برنامه ششم توسعه ابلاغی ازسوی مقام معظم رهبری.

ایرانی مقیم خارج در داخل کشور با هدف کمک به توسعه وطن است. ضمن اینکه در حوزه فرهنگی نیز ایرانیان مقیم خارج از فرصت‌های قابل توجهی برای حفظ فرهنگ اسلامی- ایرانی برخوردار هستند و اهمیت این موضوع به روشنی در سیاست‌های کلی ابلاغی مورد تأکید قرار گرفته است.

در عین حال دو وجه مشترک در بیانات رهبر فرهیخته انقلاب اسلامی و سیاست‌های کلی ابلاغی درباره شهروندان ایرانی مقیم خارج از کشور وجود دارد:

ـ درخصوص محور اول باید ابتدا خاطرنشان کرد که سیاست دولت‌ها در مدیریت مهاجرت شهروندان و سکونت آنها در خارج از کشور به سه دسته نگاهداشت (تلاش برای تداوم حضور شهروندان در داخل کشور)، جذب و مشارکت (در موضوعات و پروژه‌های داخل کشور) و بازگشت (مهاجرت معکوس) تقسیم می‌شود. سخنان رهبر معظم انقلاب و سیاست‌های کلی ابلاغی نشان می‌دهد که سیاست مورد نظر معظم‌له و سیاست‌های مذکور در رابطه با مهاجرت و اقامت ایرانیان در خارج از کشور، وجوهی از هر سه سیاست را دربرمی‌گیرد.

ـ نکته دوم اینکه به نظر می‌رسد نگاه مقام معظم رهبری و سیاست‌های کلی ابلاغی به مسئله ایرانیان مقیم خارج از کشور فراقوه‌ای است و آن را منحصر به یک قوه خاص نمی‌دانند. لذا کلیه قوا و مسئولین کشوری باید برای حمایت و تقویت ارتباط با این گروه از شهروندان و برطرف کردن مشکلات آنان در چارچوب قانون بستر لازم را فراهم کنند.

جمع‌بندی

مسائل و چالش‌های شهروندان ایرانی مقیم خارج که در گفتمان سیاستگذاری جمهوری اسلامی ایران از آنها به‌عنوان «ایرانیان خارج از کشور» یاد می‌شود، ازجمله مقولاتی است که مورد توجه رهبر معظم انقلاب اسلامی بوده است. براساس بیانات حضرت آیت الله خامنه‌ای و نیز مطابق با سیاست‌های کلی ابلاغی[۱] می‌توان گفت نگاه کلی در رابطه با موضوع ایرانیان مقیم خارج، حمایتگرایانه، فرصت‌محور، جامع و فراگیر است.

لذا با توجه به نوع نگاه غالب به موضوع ایرانیان مقیم خارج از کشور در بیانات رهبر معظم انقلاب و سیاست‌های کلی ابلاغی، می‌توان ملاحظاتی را در رابطه با تدوین پیش‌نویس لایحه جامع ایرانیان خارج از کشور به شرح ذیل ارائه نمود:

ـ با توجه به نوع نگاه رهبر معظم انقلاب اسلامی به موضوع ایرانیان مقیم خارج، باید از نگاه امنیتی و تقلیل‌گرایانه در قانونگذاری برای ایرانیان مقیم خارج از کشور پرهیز کرد.

ـ با توجه به اولویت موضوعات اقتصادی و فرهنگی در نگاه مقام معظم رهبری و سیاست‌های کلی ابلاغی[۲] به موضوع ایرانیان مقیم خارج، پیشنهاد می‌شود که در تدوین پیش‌نویس لایحه جامع ایرانیان خارج از کشور، موضوعات اقتصادی و نیز فرهنگی (به طور خاص در زمینه حفظ ارتباط ایرانیان خارج از کشور با فرهنگ ایرانی- اسلامی) در اولویت قرار گیرند.

---

۱. سیاست‌های کلی برنامه‌های چهارم، پنجم و ششم توسعه؛ سیاست‌های کلی جمعیت؛ سیاست‌های کلی علم و فناوری

۲. سیاست‌های کلی برنامه‌های چهارم، پنجم و ششم توسعه؛ سیاست‌های کلی جمعیت؛ سیاست‌های کلی علم و فناوری

ـ اجرا و رسیدن به اهداف مدنظر مقام معظم رهبری و سیاست‌های کلی ابلاغی درباره ایرانیان مقیم خارج منوط به مسئولیت‌پذیری نهادهای مسئول در این رابطه و تداوم در پیگیری سیاست‌های این حوزه حتی با وجود تغییر دولت‌هاست. مسئله‌ای که می‌تواند در پیش‌نویس لایحه جامع ایرانیان خارج از کشور صراحتاً قید شود تا بدین ترتیب مانع از وقوع رویدادهایی مانند عدم برگزاری هشت‌ساله جلسات شورای عالی امور ایرانیان خارج از کشور شود.

ـ هم‌زمان با روند تهیه و تصویب قانون، بهتر است دیگر نهادهای مسئول در داخل کشور شرایط را برای جذب مشارکت اقتصادی ایرانیان خارج‌نشین و حتی مهاجرت معکوس آنان به سرزمین مادری فراهم کنند. مسئله فراهم‌سازی زمینه فعالیت ایرانیان خارج‌نشین در داخل کشور در حوزه اقتصادی ازجمله موضوعات مورد تأکید در سیاست‌های کلی ابلاغی[1] است.

ـ مسئله جامعه شهروندان ایرانی مقیم خارج از کشور، موضوعی پویاست. لذا اگرچه قانونگذاری در رابطه با این گروه از شهروندان می‌تواند بسیاری از مشکلات و خلأهای موجود در این مسیر را برطرف نماید، اما کافی نخواهد بود و ضرورت دارد که همچنان روند سیاستگذاری درباره ایرانیان مقیم خارج ادامه یابد.

ـ ضرورت دارد که درباره نگاه مقام معظم رهبری نسبت به ایرانیان مقیم خارج در سطح رسانه و فضاهای مجازی آگاهی‌بخشی شود تا جامعه ایرانیان دور از وطن از نگاه مثبت و حمایت‌گرایانه بالاترین مقام کشور نسبت به‌خود آگاه شوند و اقبال بیشتری نسبت

---

۱. سیاست‌های کلی برنامه‌های چهارم، پنجم و ششم توسعه؛ سیاست‌های کلی جمعیت؛ سیاست‌های کلی علم و فناوری

به سیاست‌ها و قوانین کشور نشان دهند. این اقدام می‌تواند پاسخی در برابر پروژه «ایران‌هراسی» باشد که ازسوی دشمنان جمهوری اسلامی ایران دنبال می‌شود.

ـ پیشنهاد می‌شود که مجلس شورای اسلامی ضمن همکاری در تدوین پیش‌نویس لایحه جامع ایرانیان خارج از کشور و در صورت تصویب قانون در مجلس، به‌طور ویژه از ابزارها و صلاحیت‌های خود برای نظارت بر حُسن اجرای قانون توسط نهادهای مسئول استفاده نماید تا بدین ترتیب روند پیگیری موضوعات مرتبط با ایرانیان مقیم خارج به صرف قانونگذاری محدود نشود.

منابع و مآخذ

۱. ابلاغ سیاست‌های کلی برنامه چهارم توسعه (۱۳۸۲). دفتر حفظ و نشر آیت‌الله العظمی خامنه‌ای:
https://farsi.khamenei.ir/news-content?id=37764

۲. ابلاغ سیاست‌های کلی برنامه پنجم توسعه (۱۳۸۷). دفتر حفظ و نشر آیت‌الله العظمی خامنه‌ای:
https://farsi.khamenei.ir/news-content?id=5389

۳. ابلاغ سیاست‌های کلی برنامه ششم توسعه (۱۳۹۴). دفتر حفظ و نشر آیت‌الله العظمی خامنه‌ای:
https://farsi.khamenei.ir/news-content?id=30128

۴. بابایی، محمود و یوسف مسلمی مهنی. پیچیدگی‌های روابط دیاسپورای ارمنی و دولت ارمنستان، فصلنامه آسیای مرکزی و قفقاز، ۱۳۹۸.

۵. بیانات مقام معظم رهبری در حرم مطهر رضوی (۱ فروردین ۱۳۹۴). دفتر حفظ و نشر آثار آیت‌الله العظمی خامنه‌ای: https://farsi.khamenei.ir/newspart-index?tid=2795

۶. بیانات حضرت آیت‌الله خامنه‌ای در دیدار اعضای هیئت دولت (۱۸ اردیبهشت ۱۳۸۷). پایگاه اطلاع‌رسانی دفتر مقام معظم رهبری: https://b2n.ir/j87728

۷. بیانات حضرت آیت‌الله خامنه‌ای در دیدار اعضای دومین مجمع بین‌المللی زبان فارسی (۱۲ اسفند ۱۳۷۷). دفتر حفظ و نشر آثار آیت‌الله العظمی خامنه‌ای:

https://farsi.khamenei.ir/newspart-index?id=11454&nt=1&year=1377
۸. بیانات مقام معظم رهبری در دیدار با اعضای شورای عالی انقلاب فرهنگی (۱۹ آذر ۱۳۹۲). دفتر حفظ و نشر آثار آیت‌الله العظمی خامنه‌ای:
https://farsi.khamenei.ir/newspart-index?tid=2181
۹. دبیرخانه شورای عالی امور ایرانیان خارج از کشور (۱۳۹۹). آمار پراکندگی ایرانیان مقیم خارج از کشور: https://iranian.mfa.ir/files/mfairanian/Amar.pdf
۱۰. سخنرانی تلویزیونی رهبر معظم انقلاب اسلامی در آستانه انتخابات ریاست جمهوری و شوراها (۲۶ خرداد ۱۴۰۰). پایگاه اطلاع‌رسانی دفتر مقام معظم رهبری:
https://www.leader.ir/fa/content/25024/www.leader.ir
۱۱. سیاست‌های کلی اقتصاد مقاومتی (۱۳۹۲). پایگاه اطلاع‌رسانی دفتر مقام معظم رهبری:
https://www.leader.ir/fa/content/11480/
۱۲. سیاست‌های کلی جمعیت ابلاغی از سوی مقام معظم رهبری در اردیبهشت‌ماه سال ۱۳۹۳ (به‌روزرسانی ۱۳۹۸/۰۲/۲۹)
۱۳. «سیاست‌های کلی علم و فناوری» ابلاغ شده از سوی حضرت آیت‌الله خامنه‌ای در شهریورماه ۱۳۹۳.
۱۴. شریف‌زاده، مرجان (۱۴۰۰). حمایت همه جانبه از حقوق ایرانیان خارج از کشور. خبرگزاری صدا و سیما: https://b2n.ir/h55682
۱۵. قانون برنامه پنج‌ساله ششم توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی جمهوری اسلامی ایران (۱۳۹۶ـ ۱۴۰۰).
۱۶. نهاد نمایندگی مقام معظم رهبری در امور دانشجویان ایرانی خارج از کشور (۱۴۰۰). اثرات جمعیت مهاجران ایرانی خارج از کشور بر سیاست‌های جمهوری اسلامی:
https://b2n.ir/m04470